

PELLE JÁNOS

Mount Sinai

MOLNÁR FERENC REGÉNYE

1.

A hotel ablakából láttam a konflisokat. Ha esett az eső, elmosódottan, ha havazott, a hópelyheken át. A Fifth Avenue túloldalán, a park szélén sorakoztak, utasokra vártak. A kocsisok cilindert, fekete mellényt és fehér inget viseltek. De volt, akinek a fején fekete bowler hat volt. Ha zuhogott, és ez gyakran előfordult, kapucnis malaclopó köpönyeget vettek és felhúzták fehérre festett konflisuk védőernyőjét is. Ilyen fiakereket csak itt, New York-ban látni. A lovakon színes hám, a fülük mögött papírvirágok. Mintha nem is utasokat, de esküvői vendégeket vinnének egy díszes lakodalomba. Egyetlen egyszer, öt évvel ezelőtt lementem, beültem egy kocsiba és körbevittem magam a Central parkban. Egy óráig tartott az út, a végén már untam. Megnéztem a diadalívet, a szánhúzó kutya szobrát, a csónakázó tavat, a Bethesda teraszt és a Belvedere kastélyt. Elmentünk az állatkert előtt. Nyáron, éjjel, amikor az autóforgalom úgymenynyire elcsitult, hallottam innen az oroszánok üvöltését, néhányszor még a pávák rikoltozását is. Gondolkodtam rajta, hogy egyszer bemegyek, de aztán letettem róla: a növényevők és a ragadozók mindenütt egyformák. A madarak és a hullók is. Annyi minden mást megnézhetnék ebben az óriási városban, de semmi sem érdekelt igazán. A metró sem. Utaztam vele Párizsban és Londonban, az elég volt. Már minden nevezetességet láttam. Vagy ha nem, elképzeltém őket, úgy sokkal izgalmasabbak.

Tizenkét éve lakom ebben tizennyolc emeletes, francia reneszánsz kastélyra emlékeztető szállodában. Azután, hogy lejöttem a hajóról, egyenesen idejöttem. Ideiglenes menedéknek tűnt, de itt ragadtam. Sokan hívtak, hogy lakjak náluk, de nem láttam értelmét, hogy elköltözzek. Itt, az új világban minden ugyanaz, az emberek is egyformák. Úgysem tudom belakni ezt a hatalmas kontinenst, elég nekem Manhattan is. De még az is túl nagy arra a kis időre, ami még hátra van.

Elöttem hatalmas park, benne óriási víztározó, és három tó. „Kék tó, tiszta tó, melyből az élet vize árad”. Vagy inkább Rodostó. Az autóforgalom tompa zaja a tenger morajlását idézi. „Ex Turcia nulla redemptio.” Innen sincs visszatérés. Most már csak egy elvégzendő feladatomban van, az utolsó. Eszembe jutott, hogy a pesti zsidók, már akik életben maradtak, talán még most, haldoklásom közben is irigyelnek. Már ha egyáltalán eszükbe jutok az oroszoktól. De ha nem szállok fel az utolsó hajók egyikére, hanem visszamegyek hozzájuk, valószínűleg úgy végzem, mint a nebbich Szomoró. Akit annyira gyűlöltek a nyilasok, hogy még tüntettek is ellene, aztán a gettóban éhen veszett. Szomorú sors, de mire számítson az, aki ezt a nevet vette fel?

Már alig eszem, pedig itt a hotelben válogathatnék az ételek között. De csak szendvicseket rágszállok, alig tudok lenyelni belőlük néhány falatot. Lefogytam, vért hányok, undorodom az ételektől. És feketét fosok, mint akit megfertőzött a kolera. Vagy azoknak a betegeknek híg, rizsléhez hasonló volt a széklete, és nem volt benne vér? Ez is, az is undorító. Már nem emlékszem, olyan régen volt. Az apámtól tudom, hogy ha a mintából tenyésztéssel kimutatják a *vibrio cholerae* baktériumot, néhány óra, de legföljebb egy-két nap alatt beáll a halál: a beteg kiszárad, elgyengül, a vére besűrűsödik, az öntudata megzavarodik, a pulzusa kimarad. A kezeletlen esetek hatvan százaléka exitál, magyarázta Apa.

Mennyire boldog voltam azon az őszön! Érdekelt a járvány, az én okos orvos apám pedig örült, hogy elmagyarázhatta nekem, mire képes a tudomány, hogy megmentsen az emberek életét. A térképen mutatta, hogyan közeledik a kórság: Indiából, a Gangesz vidékéről jött, ahol még egész évben pusztító cholera asiatica volt a neve. Aztán Iránon át eljutott Oroszországba, a cár birodalmába, ahol Bakuban tízezreket ölt meg, és nevet változtatott. Lett belőle cholera nostras, a mi koleránk, az európai ragály, ami csak fél évig dühöng. Ogyesszából hajón jutott el Hamburgba és onnan Franciaországba is. Hozzánk Galícia felől közelít, de már az Al-Duna mentén is pusztít. Most Magyarország van soron, de mi felvesszük vele a harcot. Robert Koch és Louis Pasteur, a legnagyobb tudósok is bíznak a magyar orvosokban. És most végre a miniszterelnök és a kormányzat is riadót fújt: rajtunk a világ szeme!

Szép októberi nap volt, semmi sem utalt arra, hogy hozzánk is betört a járvány. Egy hónapja folyt már a tanítás a református gimnáziumban, ragyogóan sütött a nap, Már nagyon untuk, szabadba vágytunk. A latin óra közepén jártunk, épp a főnévragozást gyakoroltuk a vészesen közeledő dolgozatírás előtt. Deklinacio prima, többsége nőnemű, mint puella vagyis lány, deklinacio secunda, többségük hímnemű, mint dominus, aztán deklinacio tertia, de van még deklinacio quarta is, mindegyik megspékelve kivételekkel, az ördög sem képes fejben tartani az összeset. Ekkor nyitott be a pedellus, és súgott valamit a tanár fülébe, aki ettől láthatóan bosszús lett. De nem tehetett mást, mint kihirdette:

– A városházán úgy rendelkeztek, hogy az órának vége. Pesten is felütötte a fejét a kolera, mindenki menjen haza. Fertőzésveszély miatt a tanítás szünetel. Az iskola majd értesíti a szüleiteket, hogy mikor folytatjuk. Addig is kerüljétek a csődületet és ecetes vízzel mossatok kezet!

Alighogy a latintanárral elhallgatott, az osztályunk felbolydult. Mi, ötödikesek összekapkodtuk a tanszereinket, lerobogtunk a lépcsőn, kitérdültünk a Lónyay utcára. Csatlakoztak hozzánk a felsősök, a kálvinista templom mögül, az Oroszlán utcából pedig jöttek az Iparrajz iskolások is, mert őket is hazaküldték. Kék, festékes köpenyt viseltek, néhányan még az ecetet is magukkal hozták. Jókora csődület verődött össze a Kálvin téren. Mind fiúk, tele energiával, örültünk a váratlanul jött vakációnak. Hangoskodtunk, nevettünk, lökdösődtünk a szökőkút körül. Ott volt Csele, Weisz, Csónakos, Geréb, Csengey, Richter, Barabás, Kende és persze én is, a kis Neumann-Nemecsek. Persze nem szókén, mint a regényben, hanem hollófekete hajjal, ami tíz

múlva már megöszült. Velünk voltak a többiek is a szomszédos osztályból, Áts Feri és a Pásztorok is. Örültünk az életnek, fiatalok voltunk, habzoltuk az életet. Csak Boka nem jött, ő már az osztályból is hiányzott, soha nem létezett, csak a képzelemben. Elengedtük a barna villamost, ami éles csikorgással befordult a Stáció utcába, és szaladtunk a Múziumba játszani, a kertbe, ahol egykor einstandolták a golyóimat. Útközben hangzott fel az egyhangú, lelkes kiáltás, melyről az egész város beszélt:

Éljen a kolera!

Este Apa alaposan leteremtett.

– Mit műveltetek délelőtt, amikor hazaküldtek benneteket? Elment a józan eszettek? Azt hiszitek, hogy a kolera tréfa? Hónapok óta készülünk a fogadására, és ti ki-nevetitek? Tudjátok, hányan halnak majd bele? Máris negyvenöt beteg székletében mutatták ki a bacilust. A többségük nem éli túl. Nem sajnáljátok szegény embereket?

Kicsit megszeppentem, különösen azután, hogy megmutatta a vörös zászlót és a piros lámpát, amit városházán kapott. Ezeket nappal és éjjel ki kell tenni a házunk kapuja fölé, hogy aki elmegy a körúton, lássa, hogy itt orvos lakik, akihez segítségért fordulhat.

Mit tehetett volna dr. Neumann Mór, ha valaki kolerás beteghez hívja a József-városban? Nem emlékszem, hogy egyszer is keresték a lakásán. De hiába is jöttek volna, mert alig tartózkodott otthon: hónapokra beköltözött a Ganz gyárba, ott szállt szembe a kórsággal. Elment a beteg munkásokhoz, elszántan harcolt a fertőzés ellen. Az iskola zárva volt, kíváncsi voltam, mit művel az apám. Három nap múlva rávettem, hogy vigyen magával Angyalföldre. Felszálltam kopott, kétkerekű kocsijára, amit Muci, a kis sárga ló húzott. A doktor úr előkelőbb fogatot is megengedhetett volna magának, de neki ez is megfelelt.

Kora reggel végigügettünk a Váci körúton, át a Ferdinánd téren, ahol ideiglenes barakkokat húztak fel a fertőzötteknek. Tovább a széles úton, ahol már földszintesek a házak, és a mellékutcák nincsenek kikövezve. Elhaladtunk a gyárak előtt, láttam, hogy a kapuk előtt szegényesen öltözött, sovány, sápadt férfiak ácsorogtak. Még mindig remélték, hogy a portás behívja őket és munkát kapnak. Aztán az Agyag utca és Váci út sarkán visítózó asszonyokba futottunk. Tünetni gyűltek össze a környékről, sírtak, kiabáltak, sok százan lehetnek. Lovas rendőrök vették körül és kardlapozták őket.

Mi történik itt? – kérdeztem rémulten Apát.

– Tegnap átkutatták őket, és elvették a ruháikat. Nemcsak az asszonyokét, a férfiakét és a gyerekekét is. Azt hiszik, hogy a hatóság elkobozza a gönceiket, pedig csak gőzzel fertőtlenítyük őket, aztán visszakapják. De nem lehet velük beszélni, senkire nem hallgatnak.

Apa maszkot adott rám, és elvitt egy házba, ahol a Ganz gyár munkásai éltek. Levegőtlen, sötét és szűk lyukakat láttam, tele nőekkel és gyerekekkel.

– Látod, fiam? Itt, a nyomorban terjed a kolera. Ha olyan tágas és meleg, tiszta és levegős lakásuk lenne nekik is, mint nekünk, és olyan tiszta vizet innának, mint mi,

nem kapták volna meg a betegséget. De a fertőtlenítésnél többet nem tehetünk értük. Mi, orvosok sem gyógyíthatjuk meg a világ összes baját.

Kopogtak. Két feleségem közül az egyik: Lili vagy Margit. Vagy Vanda? Nem, ő már meghalt. Itt, a hotelben. Csak nem akarom felfogni, mert annnyival fiatalabb volt, hogy azt hittem, évtizedekkel túlél majd. Ki lehet még? Esetleg a szerviz. Ajtót nyitottam. Két fekete nő állt az ajtóban, mögöttük fém kocsi. Rajta takarítószerek és egy jókora, kerek porszívó, akkora csővel, mint egy elefánt ormánya. Nem halogattam tovább a takarítást, túl kell esnem rajta. A gép mindjárt elkezd üvöltöni, a másik nő meg nekiugrik a bútoroknak. Elmenekültem a fürdőszobába, magamra zártam. Aztán onnan is mennem kell, remélem, addigra a hálóban megágyaznak.

Levetkőzöm, a zuhany alá állok. Mielőtt magamra engedem a meleg vizet, még egyszer szemügyre veszem a testem. Ki tudja, talán utoljára. Előbb vagy utóbb, de inkább előbb kórházba visznek, és ott nem lesz egész alakos tükör, hogy megnézzem magam. Mit mondjak, gyalázatosan festek. Még nem vagyok kopasz, de az ősz hajam már hullik. A látványom gyászos. A szemem táskás. Inkább aktatáskásnak mondanám, ha még lenne kedvem viccelni. Legalább tizenöt kilót fogytam a betegségtől, ráncos, májfoltos lett a bőröm és meglöttyedt. A pocakom még így sem tűnt el. A lábam visszeres, kiállnak a csontjaim. Soha nem voltam izmos, fizikai munkát soha nem végeztem. És nem is sportoltam, még úszni sem tanultam meg. Egykori önmagam árnyéka vagyok. A reggeli merevedéseim is elmaradtak, farkam már jó ideje nem adott hírt magáról. Idejét sem tudom, mikor használtam másra, mint pisálásra.

Miért épp ezt az undorító testet örököltem Apától és Jojó mamától? A kis Neumann Feri kicsi volt és kövér, fehér bőrű és puha testű. Olyan, mint egy osztriga, fúj. Vagy mint egy adag puding. Mindenkitől megijedtem, ha hangosan szóltak hozzám, elsírtam magam. A kis Laci, aki két éves korában meghalt és az anyám élete végig siratta, biztos olyan jóképű, barna férfi lett volna, mint Sándor bátyám. Érte rajongtak a nők, hat gyereket csinált nekik és a kritikusok is szerették. És Böske, a húgom is félresikerült, csenevész teremtés lett, igazi zsoké... Cigány Pannának csúfolták, egy időben versenylovak hátán ült, úgy mutatta be őket, aztán eladta őket. Ki se tette lábát az ügetőről, tippekkel is kereskedett. Két kézzel szórta a pénzt, és úgy káromkodott, mint egy kocsis. Szégyenkeztem, ha csak hallottam róla. Vajon miből él most, a kommunizmus alatt?

Ocsmányul nézek ki. Látszik rajtam a betegség, ami elvisz. Gyomorrák, mondta el őszintén a jó Lax Henrik doktor, aki már Pesten is gyógyított engem. Itt az orvosok nem titkolóznak a betegek előtt. Valami csoda révén jutott ki Amerikába, ahol még most is küszködik azzal, hogy elismerjék a diplomáját. Addig is kezeli az ideszakadt magyarokat, akik megbíznak benne, ugyanúgy, mint én. Operálni persze nem operálhat, de a diagnózisát minden további nélkül megerősítették. Elő is készítették az ágyamat a közeli Mount Sinai Hospital-ban, itt, a Fifth Avenue-n. Ott majd egy amerikai sebész nyitja fel a hasam és vágja ki belőlem a daganatot. Már persze ha tudja. Ne várjak sokat a műtétől, azoknak, akik olyan állapotban vannak, mint én, nincs sok esélyük. Persze lehet szerencsém is, ha a tumor még nem szóródott szét.

Ha nincs a gyomromban metastasis, még húsz évig is élélhetek. De csak ez hiányzik, hogy kilencvennégy éves koromig egyem a száműzöttek kenyerét. Pestre már biztosan jutok el újra, pedig mit nem adnék érte, ha újra sétálhatnék a Margitszigeten...

A legjobb lenne drasztikusan lerövidíteni az agóniát. Mikor öljem meg magam, ha nem most? De nem teába szórt altatóporral, mint egykor, amikor Irén szakított velem, hanem úgy, mint aki komolyan gondolja. Azzal a kis női pisztollyal lövöm magam agyon, amit apámtól örököltem, és magammal hoztam Amerikába. Még öt töltény van benne.

Három éve, amikor még több volt a lelkierőm, egyet ellőttem. A hideg kis csövet a szívemhez nyomtam. „El fogom sütni”, mondtam hangosan. Emlékszem, oly erővel nyomtam a bordáim közé a szögletes csövet, hogy fáj. „Hopp! — mondtam hangosan és a fájdalomig szorított csövet elfordítottam. Aztán még mélyebbre nyomtam a testembe, de már nem irányoztam a szívemnek. „El fogom sütni... de nem megy a szívembe, nem megy a szívembe”, ordított bennem egy ujjongó hang, amitől boldog lettem, és megnyomtam a ravaszt. A pisztoly kicsit szólt, de megütötte a mellem. „Vaktöltés volt benne”, gondoltam kijózanodva és ellöktem a kis eszközt, mintha undorodnék tőle. Két ujjam rányomtam a cső helyére, de nem találtam a sebet. Nem fáj, olyan volt, mintha semmi sem történt volna. De egy perc múlva hűvöset és nedveset éreztem a hónaljам tájékán. Rányomtam erre a helyre a tenyerem és az arcom elé tartottam. Véres volt. „Meg volt ez töltve, mégis.” Most megint a cső helyéhez nyúltam, a másik tenyeremmel. Az is vérnyomot mutatott. „Keresztüllőttem magam”, mondtam és mélységesen elcsodálkoztam, hogy ez ilyen egyszerű és olcsó dolog volt. Csak súrolt a golyó, két lyukat csinált a bőrömön: az egyikben be-, a másikon kiment.

Miközben halni készültem, folyton járt az eszemben, hogyan fogadja majd a közönség és a nagyvilág, hogy önként távoztam az élők sorából. Ki sajnál majd és ki örül annak, hogy végem van? Vagy ki mérgeződik majd, mert még akart valamit kérni tőlem, amit már nem kaphat meg? Ugyanakkor éreztem, mennyire kilátástalan az életem, emiatt sajnáltam magam. Valójában együtt sírtam másokkal, és a részvét tárgya én magam voltam: undorító, visszataszító gyengeséget éreztem. Üresség és semmisség töltött el, magasztos pillanatnak nyoma sem volt akkor, amikor meghúztam a ravaszt.

Az igazság az, hogy nőként viselkedtem, pontosan úgy, ahogy ezt Weininger leírja, mint a zsidók jellemző tulajdonságát. Tettemben nem volt semmi magasztos, mint az árja római hősoknél, épp ellenkezőleg. Öngyilkossági kísérletem férfiatlan volt, amit az is mutatott, hogy egy női revolverrel akartam megölni magam, ami fegyvernek csak játékszer. És még azzal sem mertem úgy célozni, hogy komolyan kárt tegyek magamban. Egyáltalán, miért akarok mindenáron szabadulni a boldogtalanságtól, ami az élet része, miért születtem erőtlennek és puhánynak? Valójában soha nem tettem fel a kérdést, mi a célja a sorsomnak, nem tudtam mit kezdeni a nekem kiszabott idővel. Hiába mondogattam, hogy az életnek értelme lehet és kell is hogy legyen, erről soha nem tudtam meggyőzni magam. Ezért kerestem a halált, de ahhoz gyáva voltam, hogy férfiasan szembenézzek vele és úgy fogadjam.

Lax doktor bekötözött, és megígérte, hogy nem mondja el senkinek, mit történt. Nem adtam fel a tervet, úgy döntöttem, hogy legközelebb elszántabb leszek. Anatómiai pontossággal célzok majd, telibe találok a szívem. Abban a szempillantásban meghalok. De most már nincs hozzá energiám. Amikor ilyen közel van a halál, miért siettessem? Apa sem tudta rászáni magát, hogy használja a pisztolyt. Ő vette, még a múlt században. A Hűvösvölgyben nyaraltunk, és félt, hogy betörnek hozzánk. Aztán magával vitte a kórházba, ahol sokat szenvedett, mielőtt meghalt. Az éjjeli szekrény fiókjában tartotta, de nem nyúlt hozzá. Igaz, neki, mint orvosnak, adtak morfiumot a kollégái. Azt, amit Lax doktor nekem nem volt hajlandó felírni... persze az is lehet, hogy az ő receptjét el se fogadnák egy itteni patikában.

Amikor a mentők értem jöttek a hotelbe, eszembe jutott, hogy kár lett volna próbára tenni magam, és újra fegyvert fogni. A szobalány, aki felhozta a reggelijét, látta, hogy már annyi erőm sincs, hogy felkeljek és leüljek a reggeliző asztalhoz. Ő szólhatott a főportásnak, az meg az igazgatónak, hogy a 835-ös lakosztályból el kell vitetni a lakót. A direktor beszélt a hotel orvosával, aki kihívta a mentőket. Azok fél óra múlva már megjöttek. Két fiatal, fehér férfi volt, egyenruhában. Sejtelmük sem volt arról, hogy ki vagyok. Nekik csak egy öregember voltam a sok közül, akinek nem fontos a neve. De a címet tudták, hogy hova kell vinni engem.

Az egyik személyzeti liften levittek a földszintre és kitoltak a mentőkocsizhoz. Nem néztem meg, mi a márkája, alighanem Dodge. Ezt a típust sokszor láttam már, amikor szirénázva robogott el az ablakom alatt.

Where are we going now? – kérdeztem magyar kiejtéssel a mentőst, aki hordágya mellett állt.

To the Mount Sinai, you are already waited. Don't worry, old chap, we will be there soon.

Vagyis már várnak, Lax doktor már telefonált, hogy visznek. Talán azt is elmondta valakinek, hogy ki vagyok. Az orvosok, meg az ápolók már csak egy halni készülő külföldi öregembert látnak bennem. Old chap, ez vagyok én.

A mentősök a felvételi osztályon egy ágyra tettek, majd elmentek. Ekkor odajött hozzám egy fehér köpenyes, fekete hajú fiatal orvos. Magyarul megszólított.

Molnár Ferenc, a híres író? Megtiszteltetés számomra, hogy találkozunk.

Anyám rajongott magáért, minden darabjára elvitt.

Mi történt a szüleivel?

Anyám még kiküldött Amerikába. De ő már nem tudott utánam jönni, mert az apám megbetegedett. Végül mindkettőjüket a Dunába lötték.

Trauriger Abgang, gondoltam miközben az orvos a szívem vizsgálta, és lehunytam a szemem.

2.

Miért szerettem annyira a Szigetet? Húsz évig nyaraltam ott, amíg tehettem, visszajártam. Vártam, hogy elmenjen az utolsó dunai hajó, és körülvegyen a nyáráji csönd, amelybe kellemesen olvadt valami halk harmonikaszó, amely a vízen át jött Óbudáról. Néhány lámpa csöpp tűzpontja csillogott a túlsó parton, s amikor az utolsó nesz is elhalt, hallani lehetett egy nagy malom bugását. A malom a parton állott, s mind a hat emelete ki volt világítva. Tizenkét emeletesnek látszott, az alsó hat sor ablak a Dunán reszketett, a felső hat fenn sorakozott a nagy kőkockán.

A levegő tele volt tubarózsával, amelynek olyan erős volt a parfümjé a nyári éjszakákon, hogy azt hittem: a szememmel, fülemmel is érzem. Alattam halkan locsogott a folyó, s az ég telis-tele volt csillaggal. A hangok egészen másfélék voltak, mint aminőket a városban hallani. Itt a parti köveken megijeszti az embert a Duna, amikor szeszélyesen nekik loccsan. A bokrokból surranó zöreje hallatszik, messziről sóhajtanak a fák, s ami a legkülönösebb, néha egyszerre elhallgat minden, nem szól a Duna, visszafojtják lélegzetüket a bokrok, s az egymásra boruló nagy fák hirtelen elcsöndesednek.

Tündérvilág volt Buda és Pest között. Egyikhez sem tartozott, lebegett közöttük. Vele én is, mint mindenki, aki átjött hajóval vagy csónakkal. A fejemben magammal hoztam a piszkos és rohanó várost, mégis elszakadtam tőle. Felülről láttam az utcákat és a házakat, megbocsátottam lakóinak elszánt törtetésüket, hiszen csak azért olyan könnyörtelenek egymással, mert életben akarnak maradni. Az a sötét, szennyes ár, amelyben ők levegőért kapkodnak, és víz alá nyomják egymást, nem olyan szelíd és vigasztaló, mint a csillagfényes Duna, mely körülöleli a Szigetet és naphosszat ugyanazt a történetet mormolja: ne félj, ember, én itt vagyok és örökre itt leszek, magammal viszem a bánatod, feloldom a benned felgyülemlett keserűséget.

Az írók és a költők már azelőtt felfedezték maguknak a Szigetet, hogy megszülettem. Anyám mesélte, hogy a nevelőnőm négyévesen kihozott sétálni. Egy bajszos öregember megsimogatta a fejem, és nagy jövőt jósolt az irodalomban. Aztán nemsokára meghalt. Arany János volt, aki az Őszikéket írta, ő is itt talált ihletet. Aztán, már az én időmben, jöttek a többiek is, előbb Bródy Sándor bátyám, aztán mindenki, aki számított, még ha olyan szegény volt, mint Krúdy, akivel egykor együtt jártam kávéházzal kávéházra. Vagy Szép Ernő, aki alig tudta megfizetni a Kisszállót, mégis ragaszkodott a Szigethez, egészen addig, amíg be nem kergették a gettóba. Végül túlélte, de úgy hallottam, egy pesti albérleti szobában nyomorog vajon meddig húzza?

A Szigetről persze Margit is az eszembe jut. Ott ismertem meg, hol másutt? Talán láttam már a Budapesti Napló szerkesztőségében, meg Dunavarsányban is, a család kúriájában, de hogy az apja itt mutatott be neki, abban biztos vagyok. Még nem volt kész a levezető szárnyhíd, amit már Eiffel megtervezett, úgyhogy még hajóval érkeztem, egyenesen a Nagyszálló éttermébe, a teraszra, ahol Vészi József, a főszerkesztő és országgyűlési képviselő szivarozott és kortyolt az ebéd utáni kávéját. A tizenöt éves Margit meg a húga, Jolán tőle nem messze üldögélt. Szemmel láthatóan

feszengtek, de nem volt szabad felállniuk, mindaddig, míg az apjuk asztalt nem bont, de az még messze volt, nem győzték kivárni.

Ahogy felléptem a teraszra, Vészi észrevett. Megvárta, amíg közelebb léptem és a lányaihoz fordult.

Bemutatom lapunk új munkatársát, Molnár Ferenc urat. Nemrég jött vissza Genf-ből, ahol jogi tanulmányokat folytatott, de már felhagyott velük. Azóta teljesen az újságírásnak szentelte magát, bizonyára olvastátok a cikkeit. Közöltük egy tárca-regényét is. Kitűnik belőle, hogy jól ismeri a női lelket, szóval ajánlom a figyelmetekbe.

Egyik lány sem hagyott bennem mély nyomot. Másért rajongtam, egy idősebb, férjes asszonyért, aki éppen akkor jelezte, hogy véget akar vetni a kapcsolatnak. Nem sokkal azelőtt azt mondta: „nem akarom, hogy teljesen elcsavard a fejem, mert akkor beleszédülök a szerelembe és megtudja az uram, annak pedig csak rossz vége lehet”. Hát én ezt elképzelhetetlennek tartottam, hogy egy ilyen szenvedélyes nő ennyire hidegen és racionálisan gondolkodjon, hiszen éreznie kellett, hogy milyen sokat jelent nekem. Huszonkét évesen nem tudtam másra gondolni, mint hogy végleges-e a szakítás, vagy remélhetem-e, hogy még visszahódítom. Ügyet sem vettem Margitra, eszembe sem jutott, hogy ő már ekkor kinézett magának.

Hosszú évek teltek el addig, amíg megláttam benne a szépséget és rávetítettem azokat az érzéseimet, melyeknek vajmi kevés köze volt az ő valódi egyéniségéhez. Annál inkább egy ideálhoz, melyet később is egyre reménytelenebbül kerestem a női arcokban és testekben. Időbe telt, amíg megtanultam, hogy ha egy másik egyéniségre halmozok mindent, ami magam szeretnék lenni, de soha teljesen nem lehetek, és ezt a másikat teszem minden érték hordozójává: ez a szerelem. Ennek az elképzelt tökéletességnek a szimbóluma, csábító kirakata a szépség. Ezért csodálkozik, sőt döbben meg oly gyakran a szerelmes férfi, amikor a szép nő tele van rút hibákkal. Nem gondolja végig, hogy a nőt csak azért találja szépnek, mert még szerelmes belé, különben a nő külseje és belseje közötti ellentét már nem is fájna neki.

Margitnak, mielőtt megkértem a kezét, és ő igent mondott, már volt hódolója, és nem is akárci: egy igazi költő, Ady Endre. Ő is el akarta venni, de kikosarazta, mert nekem tartogatta magát. Adyval együtt dolgoztam a Budapesti Napló szerkesztőségében, és Bíró Lajossal is, aki a sógorom lett, mert Margit húgát, Jolánt vette el. Tele volt tehetséggel a redakció, Vészinek érzéke volt, hogy felfedezze őket: Adyt egyenesen Nagyváradról hívta fel, megérezte benne a zsenit. De azért, hogy elvegye a lányát, már nem lelkesedett, és hát Margit sem viszonzta az érzéseit. Pedig a zürös életű költő a válásunk után is próbálkozott nála, verses regényt írt neki, és az összes komplexusát rávetítette.

Elolvastam a Margitát, és rossz érzéseim támadtak tőle. Semmi köze nem volt ahhoz az elkényeztetett, hús-vér asszonyhoz, aki gyereket szült nekem, és akivel képzelenség volt együtt élni. Ezt valahol azért Ady is megsejtette. Bár az „új magyar Si-onnak énekét” ajánlotta Margitnak, aki akkor már elvált asszony volt, ezt írta róla:

„Találkoztunk, mi száz korszakkal ér fel,
Fölvadult szittyá s frányás, zsidó néember.”

A magyar Sionról a Mount Sion kórház jut az eszembe Fifth Avenue-n, ahol többször is megrönggzenezték a gyomrom, és vár az ágyam. Amúgy soha nem értettem, hogy a költő miféle ragyogó jövőt, csodás újjászületést vár a zsidóktól. Jól ismertem őket, nem voltak illúzióim. Egyszerre láttam őket kívülről és belülről, ugyanúgy, ahogy a magyarokat, mert közjük is számítottam magam, még akkor is, amikor annyian ellenem fordultak. Őszintén szólva kissé viszolyogtam az egész Vészi-Weiss családtól. József, a családfe egykor maga is verseket írt, aztán több, sikeres újságot alapított, meggazdagodott, végül politikára adta a fejét. Prémés díszruhát csináltatott, országgyűlési képviselő és tanácsos lett, a miniszterelnökségi sajtóiroda elnöke, aki a legnagyobb urakkal parolázott, és a háború után még a felsőházbá is beült.

Nem értettem pontosan, Vészi hogyan csinálhat radikális, felforgató újságot, mit vár a forradalomtól? Elkápráztatták a jelszavak, a tőzzel játszott. Lázító hangokat keresett, azért hívatta fel Adyt Nagyváradról, és Bírót ugyanonnan. Néhány hónapig a szerkesztőségben téblábolt gyakornokként egy huszoneves fiatalember is, akit Ady ajánlott, de senki nem méltatott figyelemre, én sem. A Kommün alatt láttam csak újra, ő volt Kun Béla, akiért Fedák 1919-ben rajongott, és végül rosszul végezte. Vészi, mielőtt még Tisza első kormánya megbukott, ezt írta a Budapesti Naplóban: „Nép-parlament, el fog jönni a te országod.” És ezt is ott lehetett olvasni: „Ausztria dögrováson van. Ausztria szétbomlik.” Ezek után az apósom annak a kormánynak lett a sajtófenöke, amit a Ferenc József nevezett ki, tekintet nélkül arra, hogy az elenzék kapta a legtöbb szavazatot a választáson.

A tömérdek szónoklat és vezércikk, fáklýás ünneplés és dísztemetés csak kulissza volt. A világháború végén recsegve-ropogva összeomlott, bár sokáig magam is azt hittem, hogy akármilyen korhadt is, örökké áll majd. Évtizedeken át őriztettem egy szalagdarabot a Nemzeti Múzeumban felravatalozott Kossuth Lajos egyik koszorújáról, ott voltam több szobrának avatásán is. De az olyan díszruhás urakat, mint az apósom, ki nem állhattam. Attól pedig végképp felfordult a gyomrom, hogy Pesten a leggazdagabb zsidó bankárok, miután nemesi címet kaptak a királytól, kardot kötöttek az oldalukra, és azzal parádéztek.

Margit az apja lánya volt, „frányás, zsidó néember”. Azt hitte, a lába előtt hever a világ, az összes kincsevel együtt, csak le kell hajolnia érte. Huszonegy évesen mindenkit megszédített, engem is. A szemem láttára vált duzzogó bakfisból vonzó, fiatal nővé. Határtalannak tűntek a lehetőségei, külföldi lányiskolákban tanult, idegen nyelveket beszélt, énekesként, festőművészként, és íróként egyaránt tehetségesnek tartották. Csak éppen feleségként meg anyaként mondott csödöt. Igaz, én sem voltam mintaférj – de miért várta tőlem, hogy pedáns hivatalnokként minden este őrizzem a családi tűzhelyt?

Azokban az években, és még sokáig „fordított életet” éltem: nem tudtam elviselni a pesti emberek nappali robotját, a szürke, prózai hajszát, mely reggelenként szem-

bejött velem a körúton. Délig aludtam, utána írtam, esténként pedig társasággal jártam a kávéházakat. Ittam, hajnalig kártyáztam, előfordult, hogy utána még elmentem a gőzfürdőbe is. Közben az éj közepén hazaugrottam „éjféli pusztit adni”. Gyorsan ágyba bújtam a fiatal feleségemmel, kellemesen elbágyadtam, aztán újra felöltöztem, és irány az éjszaka! Most, hogy az életem végén járok, innen a Pláza Hotelből visszatekintve daliás ifjúkoromra, úgy tűnik, hogy menekültem valami sötét árny, talán a rám váró jövő elől. Ezért vettem bele magam az örökös bohém életbe, a társasággal együtt, mely élvezte a szavaimat, a tréfáimat. Közben ontottam a cikkeket, a novellákat, a regényeket. Hamarosan színdarabokat is írtam, és a kávéházi beszélgetésekben próbáltam ki a poénjaimat. A kompánia többi tagja ugyanúgy zúgoscipőben járt, mint én. Ötleteket adtunk, viccelődtünk, egymást inspiráltuk, írásainktól pedig felvirágozott a magyar sajtó, irodalom és színház, mely az előző két évtizedben az unalom siralomvölgyében senyedett.

Az esküvő után, amit minden feltűnés nélkül, csak a legszűkebb rokonok jelenlétében kötöttünk a kerületi előjáróságon, beköltöztünk egy Népszínház utcai lakásba. Onnan indultam el este nyolc óra felé. Előbb benéztem Spolarich kávéházba, aztán a Deákba, aztán Newyorkba, az Emkébe, a Fiuméba, végül a Centrálba, és ott vártam meg a reggeli lapot a többi skriblerrel. Aztán a Fészekben vagy az Otthonkörben kártyáztam, persze nem nagy tétekben, csak a társaság kedvéért. Az ezeken a helyeken töltött tömérdek idő, a vég nélküli beszélgetések összefolynak, csak néhány arcot tudok felidézni. Köztük főpincéreket és a kávéházak tulajdonosait, akik mind meg voltak tisztelve, hogy ücsörgünk náluk. Sokan csak azért ültek be, hogy egy pillantást vessenek ránk, az írókra és költőkre, akik ott eszmét cseréltek, lapot szerkesztettek. Persze, a vendégek többsége nem kóbor művészekből, hanem kereskedőkből állt, akik az ügynökeiket meg a kuncsaftjaikat fogadták az asztaluknál, oda irányították a postájukat is, ott keresték őket telefonon.

Egyetlen jelenet maradt meg élesen az emlékezetemben. Ülünk a „zúgoscipősökkel” az Andrassy úton, a Millenium kávéházban, szokás szerint valami új folyóiratot alapítottunk, a politikáról vagy a színházról vitatkoztunk. Szürcsöltük a feketénket, amikor váratlanul, nagy csörömpöléssel betörték a nagy utcai ablak üvegtáblái, és a kávéházban megjelent egy megvadult ló, utána pedig egy kétkerekű gig, rajta egy kalapos, gyepplőt szorongató úriember. Minden útjukba kerülő asztalt és széket fellöktek, feldöntötték a pohárszéket, tele poharakkal és tányérokkal. Szerencsére a vendégeknek nem esett baja, akkor még nem volt tele az üzlet. A kasszás kisasszony rémülten felsikoltott, amitől az állat megijedt. Visszafelé lépve szépen kitolta a kétkerekű kocsit arra, ahonnan jött, majd eszeveszett futással eltűnt a sugárúton. Mindez alig tartott tovább néhány percnél.. „Ilyen az, amikor betör hozzánk a való élet”, jegyeztem meg, és egy ideig arról társalogtunk, ki lehetett a bakon ülő kalapos úriember, honnan jött és hova tartott. Aztán napirendre tértünk fölötte, folytattuk a vég nélküli társalgást.

Margit szívesen elkísért volna, de nem tehetette, mert akkor a nők még nem jártak kávéházakba, meg aztán terhes volt, nem bírta volna az éjszakázást. Zokon vette,

hogy időnként benéztem a „ledér” cafékba is, a Helvéciába, a Francais-ba vagy az Orfeumba a Royal Orfeum mellett, ahol prostituáltak várták a kuncsaftjaikat, és artistalányok is felléptek. Produkciójuk végén körbejártak tányérozni, és sokszor már akkor megállapodtak egy-egy férfivel, akit hazavisznek a lakásukra. Öt koronánál nem kértek többet. Persze, olykor én is elcsábultam, de ebből nem csináltam rendszert. Margittal még dúlt a szerelem, de egyszer, talán azért, mert valamelyik barátnőjéről rosszat hallott rólam, beütött a krach. Ezzel kezdte: „Ez így nem megy, fiam...” Aztán közölte, hogy ő senkivel nem osztozik a férjén és ezentúl külön alszik. Fejemhez vágta, hogy a szülésig látni sem akar, sőt, lehet, hogy azután sem, vessek magamra, én akartam így, ne panaszkodjak.

A Palermo kávéházból jöttem, ahol több chartreuse-t is ittam, de nem voltam részeg, csókkal üdvözöltem. Alaposan feldühített, nem tudtam uralkodni magamon. Megcsavartam a kezét, ő meg sírni kezdett. Nem igaz, hogy eltörtem a kisujját, ezt később csak azért híresztelte, hogy befeketítsen. Tény, hogy odaszorítottam az előszoba falához, és amikor megkarmolt, arcon is vágtam. Másnap reggel elköltözött, és az egészet úgy adta elő az apjának, hogy én szexuális örömet találok abban, hogy fájdalmat okozok neki.

Vészi behívatott a főszerkesztői szobájába, és közölte velem, hogy alkoholista vagyok, verem a lányát, ezért a legjobb elmegyógyással vizsgáltat meg. Konrád Jenő, az Országos Tébolyda igazgatója vár az irodájában a Lipótmezőn. Nem volt sok kedvem a vizithez, de furdalt a lelkiismeret, hogy így bántam a fiatal feleséggel. Amikor elköltözött az apjához, leroskadtam egy székre és magam elé meredve hajtogattam: „Bűnbánat, bűnbánat”. De csak azért, mert akkor még szerettem. Utólag pontosan látom, hogy tudatosan dühített fel, aztán meg ellenem fordította, hogy kezet emeltem rá. A testi szerelem megvonásával csak zsarolni akart, más, hosszabb távú céljai voltak.

Margittal nagy baj volt, aminek akkor, amikor elvettem, még csak a körvonalai látszottak. Olyan ambíciókat táplált, melyeknek a terhe alatt összeroskadt. Ahhoz, hogy sikeres legyen, keményen kellett volna dolgoznia, de erre nem volt képes. Közben lenézte mindazt, amit a társadalom elvárt egy asszonytól, vagyis azt, hogy vezesse a háztartást és jó anya legyen. Egy időben kellemes hangja volt, énekesnek tanult, de feladta. Aztán a képzőművészetben mélyedt el, egy befutott művésznél tanult, festő szeretett volna lenni, de nem volt hozzá tehetsége. Végül újságírónak, írónak tartotta magát, a szellemi társam, akart lenni. Elvárta, hogy mindenben kikérjem és meg is fogadjam a tanácsait. Emancipációra való igényét és képességét a benne lévő rejlő férfi-rész táplálta, valójában a biszexualitását leplezte vele. Mert a nők is tetszettek neki, őket is meg akarta hódítani. Versenyre kelt a férfiakkal, felül akarta múlni őket, ugyanakkor élvezte, hogy udvarolnak neki. Ezek az ellentmondások sorozatos kudarcokhoz vezettek. A legjobb galériákban állította ki a képeit, a vernisszázsaira elismert művészeket hívott, a könyveihez divatos szerzők írtak előszót, jó pénzért. De ő is érezte, hogy mindez csak succes d'estime, kiprovokált elismerés, amit túlzásba vitt vitaszellemmel kompenzált, ami annyira jellemző a mindent jobban

tudó zsidókra. Az ő besserwisserségét így jellemeztem: „Margit mindenkinél mindent jobban tud. De semmi többet”.

Konrád Jenő fehér köpenyben, nagy reverenciával fogadott a Lipótmezőn. Éppen harangoztak, én meg ingerült és kialvatlan voltam, mert már délelőtt fél tizenegyre értem jött konflis, amit az apósom küldött, hogy kihozzon ide, az őszbe borult budai hegyek közé. De nem zúgolódtam, vezeklésnek fogtam fel az elmeorvosi vizsgálatot, amiért elragadtattam magam.

Molnár úr, megtiszteltetés a számomra, hogy fogadhatom. Láttam Az Ördögöt a Vígsházban. A feleségem el volt ragadtatva tőle.

Ez nem kezdődik rosszul, gondoltam, hiszen írónak, és nem betegnek tart. Valószínűleg csak azért beszélget velem, mert az apósom megkérte rá: neki kevesen mondanak nemet ebben a városban. Társalgunk kicsit a darabomról, aztán az utamra enged. Majd a konflis visszavisz a lakásomba, ahol délután még szundíthatok egy kicsit.

Azért nagyon óvatosan szóba hozta a viselkedésem.

Hallom, nemrég nősült, és a felesége anyai örömök elé néz.

Kiprobálok a házásélet örömeit. Csak akkor írhatok róla hitelesen, ha meg is tapasztalom.

Azt ajánlom, hogy csak mértékkel fogyasszon alkoholt. És ha ivott, előbb aludja ki magát, azután menjen csak haza. Így lehet a legkönnyebben elkerülni a veszekedéseket.

Ebből állt az orvosi vizsgálat. Vészi többet nem hozta szóba ezt az ügyet. Mindent megtett azért, hogy kibékítsen a lányával, aki végül hajlandónak mutatkozott újra együtt élni velem Márta lányom születése után, mégpedig egy új helyen, a Pálma utcában. Az apóson egy hatalmas, műtermes villát bérelt ki számunkra a Városliget mögött. László Fülöp építette, olyan volt, mint egy gótikus rémregényben szereplő várkastély. A piktor innen költözött át Londonba, hogy az angol királyi udvar ünnepeit portréfestője legyen. Legalább négytagú személyzet szolgált ki bennünket. Margitnak is megvolt a lakosztálya, övé volt a műterem, ahol egész nap festett, gyakran még arra sem volt érkezése, hogy eligazítsa a szakácsnőt, mi legyen a másnap ebéd. Nagy társaság járt hozzánk, a vendégek többsége miattam jött, de én egyre jobban untam őket. Akkor már nem aludtunk egy ágyban. Itt írtam a Liliomot és A testőrt is, szóval a Pálma utca alkotóműhelynek bevált. De nem voltam boldog benne, akkor már Irénbe voltam szerelmes. Két év múlva elköltöztem a Liget szomszédságából. Először a Szigetre, azután Budára.

Margit azután, hogy elváltam tőle, sok férfit és nőt magába bolondított. Meglehet, hogy azalatt, amíg együtt éltünk, le is feküdt néhányal – ezt egy férj soha nem tudja reálisan felmérni, vagy alaptalanul féltékenykedik, vagy pedig bambán tűri, hogy felszarvazzák. De engem akkor ez már kevésbé érdekelt. Már csak darabokat írtam, elengedtem az újságírást, és vele a Vészi családot is.

Egymás után kétszer is úgy nősültem, hogy nem szerettem igazán azt, akit elvettem. Viszont szerelemből váltam. Először azért, hogy feleségül vegyek egy férjes asszonyt, aki visszautasított, annyira, hogy öngyilkosságot követtem el miatta. Másodszor kárpozlásként vettem el azt a nőt, akivel már vagy tíz éve volt viszonyom, majd elváltam tőle egy harmadikért. De egyikükkel sem tudtam tartósan együtt élni, miközben folyamatosan arról ábrándoztam, hogy családot alapítok és jó apa leszek. Ami már azért is illúzió volt, mert ki nem állhattam a gyerekeket, és amikor felnőtt, cserben hagytam a lányom, vele az unokáimat is, kész csoda, hogy életben maradtak.

Magam sem értettem, mit várok a nőktől. Ha rövidebb-hosszabb ideig kötődtem is hozzájuk, a beteljesült szerelem édes ízébe rövidesen fanyar, keserű cseppek gyűltek. Eljött az idő, amikor mellettük ébredve, aztán a reggelinél, majd elnézve hosszas készülődsüket a fürdőszobában majd a budoárban, feltettem magamnak a kérdést: mit keresek mellettük? Miért kell nekem vasárnaponként korzóznom velük, fogadni és viszonzni az ismerősök köszönését, aztán délután vizitbe menni, és kávé vagy teát kavargatva hallgatni a feleségek vég nélküli, tartalmatlan fecsegését, esetleg félrevonulva a férjeikkel szivarozni és konyakozni, közben eszmét cserélve mindarról, amit a reggeli újságban egyszer már olvastam és már akkor is halálosan untam? Aztán a férjből apává vedleni és nevelni a gyerekeket, akiket a cseléd (előkelőbb helyeken a nevelőnő) kimosdatva és idomítva felvezet az étkezésekhez? Hamar felismertem, hogy a konvenciókkal szabályozott polgári közegben sok mindent tehet az ember, bizonyos határok betartásával ki is maradhat éjjelenként és félre is léphet. Csak éppen írni nem lehet a családi otthonokban, márpedig én húsz éves korom óta annak éltem, amit a „tisztességes asszonyok” csak afféle hóbortnak, szórakoztató időöltésnek tartottak. Egyszerűen nem tudták felfogni, hogy ha a magamfajta belemerül az alkotó munkába, az fontosabb náluk és nem lehet hozzá szólni. Mert ha megzavarják azzal, hogy mi legyen az ebéd, vagy a gyerek rossz jegyet kapott az iskolában, kizökken a lendületből, s akár a szemébe dobhatja a munkáját, aminek már kis híján a végére ért. Ha épp darabot írtam, egyenesen embergöyölő hangulat vett erőt rajtam: a fejemben beszéltek a szereplők, volt, hogy tucatszor is papírra vettem bizonyos jeleneteket, olyankor az sem érdekelt, ha kigyullad a ház, csak a színház járt az eszemben, elfelejtettem csapot-papot, mint egykor Csokonai Vitéz Mihály.

De nem boldogítottak igazán a házasságukba belefáradt férjes asszonyok sem, akik örömmel fogadták az udvarlásomat, és csakhamar meglátogattak a legénylakásomon, mondván hogy „kíváncsi vagyok, hogyan él egy híres író?”. Aztán nemsokára már megkértek, hogy kapcsoljam ki a fűzőjüket, és olyan lelkesedéssel ragadták meg a farkamat, mint a tizennyolc éves prostik. Látszott rajtuk, hogy feledhetetlen élményben akarnak részesíteni, ami majd hosszabb időre hozzájuk láncol, kérték, hogy ne fogjam vissza magam, trágár szavakat vártak tőlem, a szájukkal meg a nyelvükkel kényeztettek. Cserébe csak annyit kértek, hogy nyilvános helyeken, különösképp a színházakban és a kávéházakban ne mutatkozzak velük, mert ezeken a helyeken

mindig felbukkannak ismerősök, akik azon nyomban beáruják őket a férjüknek, és egy válóper hiányzik nekik a legkevesbé. Egyébként is legyenek diszkrét, a pletyka Pesten gyorsan terjed, barátainak, íróársaimnak egy szót sem arról, mi van köztünk, bármilyen szoros közöttünk a szellemi és testi kapcsolat. Ennek megpecsételéseként simogassam meg őket újra ott, mert már nagyon rég volt részük igazi testi örömben, a férjük rendre későn jár haza az irodából, jó, ha havonta egyszer rájuk néz, és abban sincs sok köszönet.

Maradtak végül a csirkék. Így neveztem magamban a színházak és orfeumok környékén lézengő fiatal lányokat, akik esténként a karban táncoltak vagy a kórusban énekeltek, esetleg kivágott, flitteres ruhában körbevittek egy táblára írt számot, jelezvén, hogy milyen attrakció következik. És amikor nem volt fellépésük, felszolgáltak, jegyeket szedtek vagy a ruhatárban a kabátokat adogatták, mindig készen arra, hogy szobára menjenek egy vastag pénztárcájú férfivel. Ezek a kis nőcskék, akiknek a teste az arcukkal együtt néhány hét alatt kitörlődött az emlékezetemből, bármire kaphatók voltak, nem is szólva a kávéházi tündérekről, akik öt koronáért nyomban levetkőztek, fél óra alatt végeztek és máris mentek az újabb kuncsaft után. Olykor az ő szolgáltatásaikat is igénybe vettem, persze mindig ügyelve a higiéniaára, de legtöbbször a színházi hölgykoszorúból válogattam. Közülük sokan még pénzt sem kértek, annyira lelkesek voltak attól, hogy közelemben férkőztek, várták, hogy egy kisebb szerephez juttatom őket és valaki majd felfigyel a tehetségükre. Abban bíztak, hogy elindítom őket a karrier útján, akár úgy is, hogy megdicsérem őket valamelyik újságban: ezt remélve még sikeres színésznők is bevetették a bájait.

Hogyan lehettem ezek után annyira szerelmes, hogy kis híján megöltem magam a hiábavaló vágyakozástól? Kellott ehhez egy párizsi kirándulás, melyre azért küldött ki a Vígszínház igazgatója, hogy Varsányi Irénnel és Hegedüs Gyulával együtt tanulmányozzuk egy francia vígjáték előadását, amit Pesten is műsorra tűztek. Én fordítottam a darabot, és én voltam kettőjük guide-ja. Elememben éreztem magam, hiszen a számomra oly kedves városban udvarolhattam annak a nőnek, akiről már régen ábrándoztam. Nem is tudom, mi az, ami annyira vonzott Irénhez: talán az, hogy tehetséges volt, ugyanakkor elérhetetlen feleség, gyáros férjjel és két kis gyerekkel. Minden allűr nélkül volt nagyszerű színésznő, és közben vonzó, szerény asszony, aki a színpadról lelépve eltűnt a polgári életben. Ő volt a tökéletes Éva, akiért Bródy Sándor is lelkesedett: „Vele született báj és természetesség, gyönyörű alkat és hang, nőben szinte páratlan intelligencia: íme, ez a készsége. Mellékesen még: egy asszony határtalan kíváncsiságával vágyik a tudásra, olyan tanuló-tehetség, melyhez hasonlót férfiben is keveset láttam. Szorgalmas egészen a mániáig és mégsem dicsvágyó a szó ismert értelmében. Szinte bántó ez a nagy tökéletesség, az, hogy a fiatal lány, ez a kedves, fekete gazella milyen komoly, megállapodott karakter. Egy bölcs, akit a legnagyobb taps, a legtombolóbb succes sem szédít bele a szerénytelenségbe.” Krúdy, akiért szintén rajongtak a nők (ahogy ő is értük), ezt írta róla: „Ilyennek képzeled az érett férfi a nőt, a deréket, akinek a tekintetében mindig egy kis harmat csillog, mint nyárutón a falevelek kagylójában.”

Vonzott ez az elérhetetlen teremtés, aki Az Ördögben brillirozott Jolán szerepében. A darabban lediktáltam neki azt a szerelmes levelet, amit az életben vártam tőle. Ezt, ha elküldi nekem, azon nyomban faképnél hagyom Margitot a Pálma utcai várkastélyban: „Örökre elvette a lelkem nyugalmát. Amióta elárulta magát, öre gondolkodom, érzek valahol egy férfit, akit kínozik a szomjúság utánam. Tudom, hogy nem tud aludni. Az én fehér karommal álmodik ébren. Érzem a távolból a nyugtalanságát és ez halálra izgat. Kikezdi a lelkemet. Most már az én szent csöndességemnek is vége. Férfival álmodó asszony lettem, és ebből nem lehet kigyógyulni.”

Csak hogy Irén Szécsi Illés felesége volt, aki nem volt olyan, a szarvaiba beletörődő férfi, mint a bankár László a darabban. Egy évvel Az Ördög bemutatója előtt ott voltam a Bazilikában, amikor mindketten ünnepélyesen áttértek a katolikus vallásra, merthogy ők is zsidónak születtek, ugyanúgy, ahogy én. Attól kezdve végképp úgy éreztem, hogy egyetlen más nő ölelése sem csillapíthatja a vágyam, csak az övé. Irénnel aludtam el és vele ébredtem, folyton rá gondoltam, ami egy férfinél a szerelem legbiztosabb jele. Az arca valósággal belemaródott a lelkembe, ha otthagyja értem a családját, képes lettem volna magam is áttérni katolikusnak és Isten színe előtt feleségül venni, mert még annak is utánanézttem, hogy Szécsivel csak polgári esküvőjük volt, ezzel is überolni akartam a csempegyárost, aki megelőzött.

Levelekkel bombáztam, amit a színpadon csempészték a kezébe. Egyet visszaküldött, megmaradt, és még ide, a Pláza hotelbe is elhoztam magammal:

Irén, te édes kis szirén!

Hajnaltól néhány órát álmotlanul hánykolódtam, és miközben hallgattam az ébredő madarak csiripelését a Ligetben, folyvást te jártál az eszemben, és a szívemből kiindulva mindenféle meleg hullámok futottak át rajtam. Végül úgy döntöttem, hogy felkelek, levelet írok neked. Nem tudtam várni vele, szerelmes vagyok beléd, már legalább három éve, amióta először megláttalak egy olvasópróbán a Vígyszínházban. Régen nem éreztem hasonlót, ami egyszerre jó is, rossz is nekem.

Örülök neki, mert már régen voltam szerelmes. Megfiatalodtam tőle, szárnyalni kezdtem, felülről látom a Földet, és valami határtalan derű fog el. Jó szeretni, édes lebegés ragad magával, ami felidézi életem legboldogabb, tovatűnt pillanatait. Másrészt viszont ez a reménytelen szerelem felteszi nekem a kérdést: hiányzik nekem, hogy még jobban neveltségessé tegyen magam? Mire megyek azzal, ha nem csak visszautasítasz, de még ki is nevelsz?

Ezt az ellentmondást csak úgy lehet feloldani, hogy kiírom magamból az érzelmeimet, egyúttal lehúrom a redőnyt: ennyi volt, nincs tovább. Kedvesem, ez az útlevelé az emlékeim birodalmába. Eszem ágában sincs, hogy ezt az álomlényt, akinek egyre kevesebb köze van hozzád, szembesítsem a valóságos, hús-vér színésznővel. Feláldozom érte az utolsó találkozásunkat, amennyiben persze ez áldozatnak nevezhető, s nem inkább kőnek, mely legördül a szívemről. Jó volt, szép volt egy kicsit abban az illúzióban ringatni magam, hogy a kettőnk kapcsolata valóságossá válhat. Annyira hittem benne, hogy erőszakosnak is tűnhettem. De ez most már nem is lé-

nyeges. Örültem, hogy felkelhettem ma hajnalban, hogy rád gondolhattam, hogy megírhattam ezt a levelet. Ami az utolsó volt, és amire nem várok választ.

A te Ferid

Ma már csak mosolygok ezen a zavaros ömlengésen. A címzettje már vagy húsz éve meghalt, de még ezt megelőzően kikopott a színházból. Nem kapott a korának megfelelő szerepet, mindentől visszavonult, hímzésbe fojtotta a keserűségét. Hogy is írta a régi költő?

„Ha majd öreg lesz Ön, s este, gyertyája égvén
Tűz mellett ül, sodorva meg bontva a fonalt,
Verseim dúdolgatja, s mélázón mondja majd:
Ronsard dícsért így egykoron, mikor még szép valék.”

Persze, nem tartottam be az ígéretet, még jó néhány levelet küldtem az én Helénámnak titokban. A többi mind megsemmisült, de nem kár értük. A férje megtudta, és ekkor már minden este érte jött a színházba, egy pillanatra sem hagyott kettesben vele, valósággal őrjöngött a féltékenységtől. Ez már azután történt, hogy Irén Párizsból való hazaérkezésünk után három napra odaköltözött a Zsigmond utcai legénylakásomra. Akkor szeretkeztünk is néhányszor, ami egyikünkben sem hagyott mélyebb nyomot. Végül visszament Szécsi Illéshez, vagyis inkább a gyerekeihez, akiknek még a fényképeit sem voltam hajlandó megnézni. Tévednek a férfiak, akik azt hiszik, hogy ha egy asszony testét birtokba veszik, kulcsot kapnak a lelkéhez is. A randevúk nem folytatódtak, viszont Illéssel a vetélkedés oda fajult, hogy még párbajoztam is vele a Népligetben, mert provokált, és nem tehettem mást, a pisztolya csöve elé kellett állnom. Persze, a segítők gondoskodtak arról, hogy egyikünknek se essen baja. Amikor Irén egyértelművé tette, hogy szakít velem, és a leveleimet összetépte a színpadon, úgy döntöttem, hogy megölöm magam. Veronált vettem be, utána konyakot ittam, mély álomba zuhanva találtak rám. Végrendeletet és búcsúlevelet is írtam, de akkor sem akartam igazán meghalni. Idejében talált rám a házvezetőnőm, és egy kórházban kimosták a gyomrom.

Sándor bátyám meg kigúnyolt a Palermo kávéházban, hogy dilettáns módon akartam végezni magammal. Erre feleltem azt, amit akkoriban sokat idéztek Budapesten: „– Ide figyeljen, Sándor bá! Az tanítson engem öngyilkosságra, akinek sikerült!” Bródy szavai annál kínosabban érintettek, mert ő maga írta, épp Irén kapcsán a színésznőkről: „Javarészt ők a modelljeink, rajtuk át és az ő segedelmükkel értjük meg azokat az asszonyi dolgokat, amelyek egyébként örökké titkok maradtak volna. Nem tudok elképzelni írói pályát nélkülük, tényezők a diadalban, igaz, hogy a bukásban is. De ez nem baj, aki asszonyért bukott el, ment tönkre, esett össze, az jól végezte az életét.”

Nőért soha nem tettem teljesen tönkre magam. Csak félig. Valami visszatartott: az utolsó pillanatban mindig kihúztam a nyakam a hurokból. Aztán újra magam köré tekertem egy másik kötelet, miközben tisztában voltam azzal, hogy az asszonyok

soha nem képesek megbékélni a férfiak tehetségével: a kapcsolat elején műzsák akar-
nak lenni, mint Margit, aztán fokozatosan fúriákká változnak. Könnyebben viselik
el, hogy a férjük iszik, elszórja a fizetését és veri őket, mint azt, hogy író, és még
sikere is van. Irigyelték a figyelmet, amit az alkotásnak szenteltem, minden áron azt
akarják, hogy rájuk figyeljek. Társasági programokat szerveztek, fogadásokra cipeltek,
büszkélkedtek velem, mint egy vadásztrófeával, tudatosan féltékennyé akartak tenni.
Fiatalemberként rájöttem, hogy nem vagyok képes gondolkodni, ha egy szobában
tartózkodom a szeretőimmal, aztán már az is zavart, ha ugyanabban házban vagy
szállodában laktak, mint én, végül már több száz mérföldnyire leltem csak nyugtot
tőlük.

Nem fogták fel, hogy az írás állandó küzdelem. Soha nem voltam biztos a tehet-
ségemben, a siker csak addig vonzott, amíg el nem értem, utána már az nyomasztott,
hogy nem tudom megismételni, és kiderül, hogy értelmetlen voltam rá. A lelkem
mélyén elfojtott komplexusok lappangtak, melyek csak akkor tudatosodtak bennem,
amikor már cserben hagyott a szerencsém, és csak morzsák maradtak belőle. Itt,
a száműzetésben, new yorki magányomban írtam egy afféle visszaemlékezés félét,
szomorú lábjegyzetet az életművemhez, melyről még az sem tudom, hogy valaha
megjelenik-e magyarul, az anyanyelvemen. Ebből idézek néhány sort, mert miért is-
mételjem magam, ennél tisztábban úgy sem tudom megfogalmazni, hogy a sokak
által irigyelt „diadalmas Molnár” mitől szorongott. „Amikor még fiatalon egy
ausztriai szanatóriumban elolvastam dr. Freud Zsigmondnak akkor megjelent műveit,
arra a meggyőződésre jutottam, hogy számos gátlásom a betolakodott-komplexusból
származik. Főképpen féltékenységemre gondoltam, túlzott és nem mindig őszinte sze-
rénységemre, és ilyenkor gyakran úgy éreztem, hogy az élet ajándékai igazság szerint
nem engem illetnek, hanem valaki mást, akinek a helyét bitorlom. Csupán néhány
esztendővel ezelőtt hagytam abba ezt az önkínzást, abban az időben, amikor Hitler
az élet minden ajándékától megfosztott.”

Volt egy bátyám, Lacika, akit a család még kétéves korában veszített el. Apám
minden megtett érte, de a klinika professzora, Bókai János sem tudta megmenteni.
Szőke, aranyos baba volt, fényképét korai haláláig őrizgette az irodalomért rajongó
anyám, aki azután kezdett el betegeskedni, hogy én megszülettem. Engem okolt
azért, mert annyi időt töltött kórházban és szanatóriumban és oly keveset lehetett
velünk? Mindig úgy éreztem, hogy Lacikához jobban ragaszkodnak a szülei, mint
hozzám, az emléke tovább élt, elhomályosította az élő gyerekekét. Emlékszem, első
darabom, A doktor úr bemutatója után Apa így sóhajtott fel taps közben: „Miért
nem László?”

Később is úgy éreztem, hogy az ő helyét bitorlom, és azon tűnődtem, mi lett
volna az ő sorsa, ha felnő? Leérettségizik, és utána elvégzi az orvosi egyetemet, esetleg
ügyvéd lesz, vagy banktisztviselő. Az apámhoz hasonló zsidó férfiak gyerekei több-
nyire ezekre a pályákra léptek, ha jól fogott az eszük. Ismertem ezeket a fiatalembe-
reket, tudtam, hogy még ha számíthattak is apai örökségre, kegyetlen harc vár rájuk
az életben: igazi struggle for life, amiben összeszorított foggal, elszánt aszkétaként

lehet csak a fennmaradni. Ügyvédek harcoltak ügyvédekkel a kliensekért, orvosok orvosokkal a betegekért, ugyanúgy, ahogy a zsidóbarátok a vevőkért a Teleki téri piacon. Egyetemet végzett zsidó hiába pályázott kényelmes, állami állásra, nem lehetett bíró vagy gimnáziumi tanár, de még vasutas sem. A nyugdíjjal biztosított stallumok fenn voltak tartva a gentry diplomás fiainak, akik gyakran nem tudtak ellenállni a kísértéseknek, léha életet éltek, kártyáztak, dorbézoltak. A mélyben pedig ott tolongott a feltörni vágyó szegény zsidók tömege, akik istenháta mögötti szatócsboltokból és sötét kocsmákból keltek útra, és jöttek fel a rohamosan világvárossá váló Budapestre. Többségük bankokban, irodákban, vendéglőkben, boltokban robotolt napi néhány koronáért, volt, aki hordárnak állt, és a pályaudvarokon várta az utasokat. Esténként holt fáradtan nyújtóztak el egy bérelt ágyon, jobb esetben egy cselédszobában, halvány reménnyel, hogy egyszer majd összeszednek annyi pénzt, amivel már megőszülhetnek, elvehetnek egy hasonlóan koldusszegény zsidólányt, akinek gyereket csinálnak.

Ebbe a rideg üzleti világba vetett volna a sors engem is, ha nem fog el a kalandvágy, és valami megmagyarázhatatlan készletének engedve nem ugrom fejest a sajtó gomolygásába. Persze az újságok szerkesztőségei is tele voltak filléres gondokkal küzdő firkászokkal, akiknek többsége világmegváltó vágyakat melengetve termelte a cikkeit és a hó végén szorongva várta, hogy a főszerkesztő meghosszabbítja-e a szerződését, és egyáltalán, továbbra is megjelenik-e az újság, melybe a szívét-lelkét beleölte, mert a csődök napirenden voltak, volt, hogy egy héten három kiadó is lehúzta a rolót.

De előttem valami titokzatos, általam nem ismert okból leterítették a szőnyeget, csak rá kellett lépnek és elindulhattam rajta. Apa belátó volt, tudomásul vette, hogy abbahagyom Genfben az egyetemet, búcsút mondok jogászkodásnak és beállok a Budapesti Naplóhoz, Vészi Józsefhez, aki egy időben a betege volt. De nem a kapcsolat számított, hiszen a főnököm, aki akkor már képviselő volt, nem volt szívbeteg, miniszterek fiait is habozás nélkül eltanácsolta az újságírói pályáról. Nekem viszont közölte a tárcáimat és a párbeszédés krokijaimat, hamar felmentett a „mínuszos hírek” írása alól, és a következő évben már folytatásokban hozta az első regényemet. Azt követték a többiek, könyvként is kiadták őket, és jól fogytak, a kereskedők meg fizettek. Akkoriban nagyon szerették ezt a műfajt, a legnagyobbak, Jókai és Mikszáth is hétről-hétre írták meg saját műveikből a penzumot. Az olvasók meg falták a történetek folytatásait, annyira unalmas volt a politika. A parlamentben folyt az obstrukció: a képviselők gyakran órákig, sőt több napig beszéltek üres padsorok előtt, hogy megakadályozzák a szavazást egy-egy törvényről. A Bécsből vezérelt külpolitika senkit sem érdekelt, a bulvár pedig még nem honosodott meg nálunk, azt csak később, Az Est hozta divatba.

És akkor még az is kiderült, hogy érzésem van a színházhoz is: miután egy sor francia komédiát lefordítottam a Vígszínháznak, magam is írtam egyet, amit rögtön bemutattak és sikert aratott. Attól kezdve valósággal szárnyra kapott a hírnév, jól kerestem, már csak akkor írtam újságot, amikor kedvem támadt hozzá, és közben kabarét alapítottam és vezettem. Elhatároztam, hogy darabot írok Irénről: ez lett

Az Ördög, ami átlépte a határokat. Olaszországban vagy százszor játszották, és műsorra tűzték Bécsben és Berlinben is.

„Diadalmas Molnárként” emlegettek Pesten, az élet királyának éreztem magam. De nem tudtam szabadulni a gondolatától, hogy Lacika helyét bitorlom, nem érdekelttem meg a dicsőséget és a vele járó kellemes életet. Nekem valami sokkal rosszabb és keményebb sors járna. Míg a többiek reggeltől esti húzták az igát, adósságot adósságra halmoztak, én hajnalban tértem haza a kávéházakból vagy Otthon körből, a kártyaasztal mellől, aztán délben, miután elém tették a válogatott ingyencségekből álló reggelit, friss fejjel nekiláttam, és írtam, amit csak este nyolc óra felé hagytam abba. Örömem telt benne és kerestem vele, nem is rosszul. Éreztem, hogy van tehetségem, és várják azt, ami kikerül a tollam alól. Megengedhettem magamnak, hogy hónapokra kiköltözök a Margitszigetre és ott alkossak a platánok lombjai alatt. Hány korabeli író részesült ebben a kiváltságban? Kevesen, pedig láttam, mennyi tehetség működik a pályán, kezdve a mentorommal, Bródy Sándorral. Aztán ott voltak legnagyobbak, Krúdy és Ady is, nem is beszélve a többi költőről és az újságíróról, akik mind-mind irigyeltek és olykor kölcsönt kértek tőlem, amit nehéz volt megtagadni. De tudtam, hogy ha pénzt adok nekik, azért haragszanak meg, hogy vissza kérem tőlük, és ha megtagadom, azt mondják rám, hogy undok fősvény vagyok.

Semmivel sem voltam jobb és tehetségesebb, mint a többiek, mégis, valami okból, meglehet, érdemtelenül, átkerültem a napos oldalra, befutottam. Megengedhettem magamnak azt a luxust, hogy távol tartsam magam a politikától, amibe Vészi is, az általa felfedezett többi tehetséggel együtt nyakig belekeveredett. Úgy éreztem magam, mint Schiller hőse, a mindig szerencsés szamoszi türannosz. A róla szóló balladát még a Lónyay utcai gimnáziumban tanultam meg németül, és azóta sem felejtettem el. Polükrateszt így óvta végzetétől vendége, az egyiptomi fáraó hadvezére:

„Szíved, hogy szabadulj a rossztól
kérjen a Láthatatlanoktól
mézedbe fanyar cseppeket.
Nem végzi jól, láttam elégszer,
akire akire mindig tele kézzel
szórn szórnak áldást az istenek.”

De mi mást tehettem volna, minthogy tovább dolgozom, és megyek előre rendületlenül, az újabb sikerek felé? Nem hagyhattam cserben az én pesti közönségem, mely mindig megtöltötte a színházakat, mikor bemutatták az új darabjaimat, mert el akart feledkezni a szürke, örömtelen mindennapokról, féltékeny férjeket, szerelmes és hűtlen asszonyokat akart látni, miközben beborult felette az ég.